

Εργαλείο Χαρτογράφησης FOCUS

**Ατομική αξιολόγηση – μια πύλη
προς την παιδοκεντρική δικαιοσύνη**

Δεκέμβριος 2021

Working together
for children in criminal
proceedings

Terre des hommes
Helping children worldwide.

Το FOCUS συγχρηματοδοτείται από το Πρόγραμμα Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2014-2020)

Αποποίηση ευθυνών

Το περιεχόμενο του Εργαλείου Χαρτογράφησης FOCUS αντικατοπτρίζει τις απόψεις του συγγραφέα μόνο και αποτελεί αποκλειστική του/της ευθύνη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αποδέχεται καμία ευθύνη για τη χρήση που ενδεχομένως γίνει στις πληροφορίες που περιέχει

Πίνακας Περιεχομένων

Ευχαριστίες	Error! Bookmark not defined.
Σχετικά με το έργο FOCUS	Error! Bookmark not defined.
Εισαγωγή.....	Error! Bookmark not defined.
1. Νομοθεσία, πολιτική και διαδικασία για τις διαδικασίες ατομικής αξιολόγησης.....	8
1.1 Συνοπτικός πίνακας επισκόπησης των υφιστάμενων στοιχείων προς υποστήριξη των διαδικασιών ατομικής αξιολόγησης.....	8
1.2 Ερωτήσεις για το υπόβαθρο: Πολιτική και διαδικασίες	9
2. ΠΡΑΚΤΙΚΗ: Πώς διενεργούνται οι διαδικασίες ατομικής αξιολόγησης σε παιδιά;.....	10
2.1 ΠΙΝΑΚΑΣ: Επισκόπηση των διαδικασιών ατομικής αξιολόγησης.....	10
2.2 ΠΙΝΑΚΑΣ: Επισκόπηση των σταδίων της διαδικασίας και της διενέργειας/χρήσης της ατομικής αξιολόγησης.....	12
2.3 Ερωτήσεις για το υπόβαθρο: με επίκεντρο την πρακτική.....	Error! Bookmark not defined.
α) Πώς διεξάγεται η αξιολόγηση;.....	14
β) Πώς λαμβάνεται υπόψη η αξιολόγηση	16
γ) Διάφορα ζητήματα και προβληματισμοί	16
3. Σκέψεις για τις διαδικασίες ατομικής αξιολόγησης και προκλήσεις και ευκαιρίες προς εξέταση	18
Αντίκτυπος των διαδικασιών ατομικής αξιολόγησης	Error! Bookmark not defined.
Υφιστάμενες προκλήσεις	18
Πιθανές ευκαιρίες για αλλαγή.....	Error! Bookmark not defined.
Β Σύνοψη ανάλυση των βασικών αναγκών και ευκαιριών βραχυπρόθεσμα, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα) όσον αφορά:.....	Error! Bookmark not defined.

Ευχαριστίες

Το **Εργαλείο Χαρτογράφησης FOCUS** έχει αναπτυχθεί ως μέρος του έργου FOCUS και αποτελεί μέρος ενός συνόλου **εργαλείων και πόρων FOCUS**. Αυτή η έκδοση αναπτύχθηκε για την πιλοτική διαδικασία που θα πραγματοποιηθεί στο FOCUS το 2021 στη Βουλγαρία, την Ολλανδία, τη Σερβία, τη Ρουμανία και την Ελλάδα. Το Εργαλείο Χαρτογράφησης FOCUS βοηθά τους ενδιαφερόμενους να επανεξετάσουν την κατάσταση ανάπτυξης των διαδικασιών ατομικής αξιολόγησης (εργαλείο)

Η Rebecca O' Donnell (Child Circle), ανέλαβε ηγετικό ρόλο στην ανάπτυξη των Προτύπων, ενώ έλαβε πολύτιμη συμβολή από τους εμπειρογνώμονες του FOCUS, την Silvia Randazzo, εμπειρογνώμονα παιδικής δικαιοσύνης, Annetieke Wolthuis, ερευνήτρια, διαμεσολαβήτρια και εκπαιδευτρια, την Mariama Diallo, Περιφερειακή Διευθύντρια Προγράμματος Πρόσβαση προς τη Δικαιοσύνη, Περιφερειακό Γραφείο Terre des hommes για την Ευρώπη και την Orinda Gjoni, Περιφερειακή Συντονίστρια Προγράμματος FOCUS και τους εταίρους μας –Child Right Center (Σερβία), Defence for Children (Ολλανδία), SAPI (Βουλγαρία), Terre des hommes Hellas και Terre des hommes Romania.

Σχετικά με το έργο FOCUS

Το FOCUS¹, ένα συγχρηματοδοτούμενο από την Ευρωπαϊκή Ένωση πρόγραμμα (2020 - 2022), επικεντρώθηκε στην προώθηση και υποστήριξη της εφαρμογής των νομικών υποχρεώσεων της ΕΕ **για τη διενέργεια ατομικών αξιολογήσεων των αναγκών και των συνθηκών των παιδιών** που εμπλέκονται σε ποινικές διαδικασίες, είτε ως θύματα, είτε ως ύποπτοι, είτε ως κατηγορούμενοι. Οι υποχρεώσεις αυτές ορίζονται σε τρεις οδηγίες της ΕΕ σχετικά με την καταπολέμηση της σεξουαλικής κακοποίησης και εκμετάλλευσης παιδιών², τα δικαιώματα των θυμάτων³ και τις δικονομικές εγγυήσεις⁴ αντίστοιχα, όπως έχουν μεταφερθεί στο εθνικό δίκαιο και ενίοτε συμπληρωθεί από αυτό.

Απώτερος στόχος του έργου είναι να στηρίξει τη δικαιοσύνη με επίκεντρο το παιδί και να διασφαλίσει ότι τα παιδιά που έρχονται σε επαφή με το νόμο, ως θύματα και ως παραβάτες, λαμβάνουν εξατομικευμένη φροντίδα και έχουν πρόσβαση σε εξατομικευμένη υποστήριξη και απαντήσεις, μεταξύ άλλων μέσω διαδικασιών αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Οι εταίροι του FOCUS θεωρούν την εφαρμογή **μιας ισχυρής και πολυεπιστημονικής διαδικασίας ατομικής αξιολόγησης** ως μέσο για τη δικαιοσύνη με επίκεντρο το παιδί. Το FOCUS επεδίωξε ειδικότερα:

1. Να καταστήσει τις πρακτικές συστηματικής ατομικής αξιολόγησης πιο διαδεδομένες στις περιπτώσεις παιδιών που εμπλέκονται σε ποινικές διαδικασίες.
2. Να αναπτύξει τις γνώσεις, τις ικανότητες και τις δεξιότητες των επαγγελματιών της δικαιοσύνης των νέων σχετικά με τα πρότυπα, τα εργαλεία, τις διαδικασίες και τη διαδικασία κατά τη χρήση της πολυεπιστημονικής ατομικής αξιολόγησης με παιδιά που εμπλέκονται σε ποινικές διαδικασίες.
3. Να αναπτύξει τις γνώσεις και τις ικανότητες των παιδιών σχετικά με τα δικαιώματά τους στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης και να ενδυναμώσει τα παιδιά ώστε να γίνουν φορείς αλλαγής και να συνηγορήσουν για μια παιδοκεντρική δικαιοσύνη

Το έργο διευκόλυνε τη μάθηση μέσω της διεθνούς αμοιβαίας ανταλλαγής πρακτικών μεταξύ των πέντε χωρών-στόχων: Βουλγαρία, Ελλάδα, Σερβία, Ρουμανία και Κάτω Χώρες. Οι εταίροι του FOCUS εντόπισαν κενά μεταξύ θεωρίας και πρακτικής σχετικά με την εφαρμογή των πρακτικών ατομικής αξιολόγησης, κενά τα οποία αντιμετωπίστηκαν με την παροχή στους επαγγελματίες νέων, πρακτικών εργαλείων και πόρων για την εφαρμογή και τη συστηματοποίηση της διαδικασίας και της πρακτικής ατομικής αξιολόγησης στις χώρες τους.

Τα κύρια εργαλεία και οι πηγές του FOCUS που αναπτύχθηκαν είναι:

1. Τα Πρότυπα FOCUS: παρέχουν κατευθυντήριες αρχές για την πραγματοποίηση ατομικών αξιολογήσεων για τα παιδιά που εμπλέκονται σε ποινικές διαδικασίες, συμπεριλαμβανομένου του σεβασμού του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και της σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού (εργαλείο)
2. Το Εργαλείο Αυτοαξιολόγησης των Προτύπων FOCUS: συνοδεύει τα Πρότυπα FOCUS και υποστηρίζει τους φορείς και τους επαγγελματίες στο να συλλογιστούν τον τρόπο με τον οποίο τα Πρότυπα

¹ <https://tdh-europe.org/our-work/focus-on-my-needs-working-together-for-children-in-criminal-proceedings-/7144>

² EU Directive 2011/93 on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography.

³ EU Directive 2012/29 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime.

⁴ EU Directive 2016/800 on procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceedings.

εφαρμόζονται ή μπορούν να εφαρμοστούν καλύτερα στην πρακτική τους ή στα εθνικά τους συστήματα (εργαλείο).

3. Το Εργαλείο Χαρτογράφησης FOCUS: βοηθά τους φορείς να επανεξετάσουν την κατάσταση ανάπτυξης των επιμέρους διαδικασιών αξιολόγησης (εργαλείο)
4. Ο Πίνακας Αναφοράς FOCUS για την Πρόοδο βοηθά τους φορείς να προσδιορίσουν δράσεις για την επίτευξη βελτιώσεων (εργαλείο)
5. Το Εργαλείο Πιλοτικού Σχεδιασμού FOCUS: βοηθά τους ενδιαφερόμενους να σχεδιάσουν πιλοτικές δραστηριότητες για τη βελτίωση των ατομικών διαδικασιών αξιολόγησης (εργαλείο)
6. Η Περίληψη της Έρευνας FOCUS για την ατομική αξιολόγηση παιδιών στην Ευρώπη (πηγές)
7. Τα Διεθνή Πρότυπα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που εφαρμόζονται στις πρακτικές ατομικής αξιολόγησης (πόροι)
8. Ερωτήσεις και Απαντήσεις ατομικής αξιολόγησης - μια δίοδος προς μια δικαιοσύνη με επίκεντρο το παιδί: βασικές έννοιες και συχνές ερωτήσεις (πηγές).
9. Το υλικό του FOCUS για την ανάπτυξη ικανοτήτων: το εγχειρίδιο κατάρτισης, η πλατφόρμα τεχνικής διεπαφής και η ενότητα ηλεκτρονικής εκμάθησης.

Εισαγωγή

Αυτό το εργαλείο μπορεί να χρησιμοποιηθεί από φορείς που εργάζονται με παιδιά σε ποινικές διαδικασίες για τον καθορισμό της κατάστασης εξέλιξης των ατομικών διαδικασιών αξιολόγησης και μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε συνδυασμό με το Εργαλείο Προγραμματισμού Πιλοτικής εφαρμογής, τα Πρότυπα FOCUS και το Εργαλείο Αξιολόγησης των Προτύπων. Το εργαλείο μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί ως πόρος για την υποστήριξη εκπαιδευτών που προετοιμάζουν ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα..

Η χρήση αυτού του εργαλείου μπορεί να ενημερωθεί από το έγγραφο Ερωτήσεων και απαντήσεων και από τα Πρότυπα που παρέχουν μια εισαγωγή σε διαδικασίες ατομικής αξιολόγησης και βασικά στοιχεία σχετικά με αυτές.

Οι συμπληρωμένοι πίνακες από αυτό το εργαλείο μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως πλαίσιο αναφοράς από τους επαγγελματίες που χρησιμοποιούν το Εργαλείο αξιολόγησης προτύπων FOCUS.

Έχοντας αξιολογήσει την κατάσταση ανάπτυξης, ο Πίνακας αναφοράς για την πρόοδο μπορεί στη συνέχεια να χρησιμοποιηθεί για τον εντοπισμό στόχων προόδου και το Εργαλείο Προγραμματισμού Πιλοτικής Εφαρμογής FOCUS μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τον σχεδιασμό δραστηριοτήτων που μπορούν να βοηθήσουν στην επίτευξη προόδου.

Αυτό το έγγραφο περιλαμβάνει ένα σύνολο ερωτήσεων που θα πρέπει να απαντηθούν από επαγγελματίες που εργάζονται με παιδιά, για να καθοριστεί η κατάσταση ανάπτυξης των ατομικών διαδικασιών αξιολόγησης. Αυτές οι ερωτήσεις έχουν ομαδοποιηθεί σε τρεις τομείς ως εξής:

1. Νομοθεσία, Πολιτική και Διαδικασία

1.1 Συνοπτική επισκόπηση του συστήματος που υποστηρίζει τις διαδικασίες ατομικής αξιολόγησης.

1.2 Ερωτήσεις για το υπόβαθρο: Νομικό πλαίσιο, πλαίσιο πολιτικών και πλαίσιο διαδικασιών

2. Πρακτική: συγκέντρωση πιο λεπτομερών πληροφοριών σχετικά με τις υφιστάμενες πρακτικές ατομικής αξιολόγησης.

2.1 Επισκόπηση των διαδικασιών ατομικής αξιολόγησης

2.2 Επισκόπηση των σταδίων της διαδικασίας και της διενέργειας/χρήσης της ατομικής αξιολόγησης
Ερωτήσεις για το υπόβαθρο: με επίκεντρο την πρακτική.

3. Ερωτήσεις για σκέψη αναφορικά με τον αντίκτυπο, τις υφιστάμενες προκλήσεις και δυναμικές ευκαιρίες για αλλαγή

1. Νομοθεσία, πολιτική και διαδικασία ατομικών αξιολογήσεων

1.1 Συνοπτικός πίνακας επισκόπησης των υφιστάμενων στοιχείων προς υποστήριξη των διαδικασιών ατομικής αξιολόγησης

Σημείωση: Σε ορισμένες χώρες, υπάρχουν διαφορετικές διαδικασίες για ατομικές αξιολογήσεις για τα παιδιά-θύματα, αφενός, και για τα παιδιά υπόπτους και κατηγορούμενους, αφετέρου. Συνεπώς, μπορεί να είναι σημαντικό να συμπληρώσετε αυτούς τους πίνακες δύο φορές για να καταγράψετε ένα προφίλ καθεμιάς από αυτές τις διαδικασίες.

Επισκόπηση της νομοθεσίας, της πολιτικής και της διαδικασίας	
1. Υπάρχει νόμος σχετικά με τις ατομικές αξιολογήσεις (σαφής υποχρέωση);	
2. Υπάρχουν σαφείς διαδικασίες (ορισμός των ποιος, πότε, πώς, τι, πού, για ποιον σκοπό);	
3. Υπάρχουν πρωτόκολλα συντονισμού (καθώς οι διαδικασίες ατομικής αξιολόγησης συνήθως βασίζονται σε διαφορετικούς φορείς που συνεργάζονται για τη διενέργεια, συμβολή σε, χρήση, παρακολούθηση των ατομικών αξιολογήσεων);	
4. Υπάρχουν εργαλεία και πρακτικές (όπως εργαλεία διαχείρισης υποθέσεων ή λίστες ελέγχου);	
5. Συμμετέχουν καταρτισμένοι επαγγελματίες (εκπαίδευση);	
6. Υπάρχουν διαθέσιμοι ειδικοί πόροι (π.χ. ειδικές υποθέσεις και ανάγκες);	
7. Υπάρχουν μηχανισμοί λογοδοσίας, παρακολούθησης και αναθεώρησης;	

1.2 Ερωτήσεις για το υπόβαθρο: Νομοθεσία, πολιτική και διαδικασίες (να απαντηθούν και για παιδιά θύματα και για παιδιά υπόπτους/κατηγορούμενους)

- 1.1 Ποιοι νόμοι αφορούν τις ατομικές αξιολογήσεις και τι αναφέρουν; Εφαρμόζουν τις σχετικές οδηγίες της ΕΕ; (Ανατρέξτε στην Επισκόπηση διεθνούς δικαίου)
- 1.2 Τι αναφέρει το πλαίσιο πολιτικών σχετικά με τις ατομικές αξιολογήσεις; (Είναι πρόσφατες οι συγκεκριμένες πολιτικές;)
- 1.3 Τι διαδικασίες υπάρχουν για τις ατομικές αξιολογήσεις παιδιών θυμάτων ή παιδιών υπόπτων/κατηγορούμενων για ποινικά αδικήματα;
- 1.4 Τι καθοδήγηση ή πρακτικές οδηγίες υπάρχουν για τις ατομικές αξιολογήσεις θυμάτων ποινικών αδικημάτων ή εκείνων που είναι κατηγορούμενοι/ύποπτοι για κάποιο ποινικό αδίκημα;
- 1.5 Είναι κάποιο από τα παραπάνω ειδικό για τα παιδιά; Γίνεται αναφορά σε ευπαθείς ομάδες, συμπεριλαμβανομένων των παιδιών;
- 1.6 Ποιοι φορείς συμμετέχουν στις διαδικασίες ατομικής αξιολόγησης (ποιος τις διενεργεί, συμβάλλει σε αυτές, τις χρησιμοποιεί);
- 1.7 Υπάρχουν πρωτόκολλα συντονισμού των διαφορετικών επαγγελματιών που συμμετέχουν στις διαδικασίες ατομικής αξιολόγησης;
- 1.8 Τι εργαλεία υπάρχουν διαθέσιμα για τις ατομικές αξιολογήσεις
Ποια είναι τα προσόντα του ατόμου/υπηρεσίας που διενεργεί την ατομική αξιολόγηση;

2. Πρακτική: Πώς διενεργούνται οι διαδικασίες ατομικής αξιολόγησης;

2.1 Πίνακας: Επισκόπηση των διαδικασιών ατομικής αξιολόγησης

Σημείωση: Σε ορισμένες χώρες, υπάρχουν διαφορετικές διαδικασίες για μεμονωμένες αξιολογήσεις για παιδιά θύματα αφενός και για παιδιά ύποπτα και κατηγορούμενους αφετέρου. Κατά συνέπεια, μπορεί να είναι σημαντικό να συμπληρώσετε αυτούς τους πίνακες δύο φορές για να καταγράψετε ένα προφίλ καθεμιάς από αυτές τις διαδικασίες.

<p>Ποιος είναι ο σκοπός της υπάρχουσας ατομικής αξιολόγησης;</p>	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Να διασφαλίζει ότι τα παιδιά έχουν πρόσβαση στα δικονομικά τους δικαιώματα. ◆ Να διασφαλίζει ότι λαμβάνονται υπόψη οι ειδικές ανάγκες των παιδιών ως προς την προστασία, την εκπαίδευση, την κατάρτιση και την ένταξη στην κοινωνία. ◆ Να συμβάλλει στη διαπίστωση και τη συγκέντρωση, σύμφωνα με τη διαδικασία καταγραφής στο οικείο κράτος μέλος, πληροφοριών σχετικά με τα ατομικά χαρακτηριστικά και τις περιστάσεις του παιδιού, οι οποίες ενδέχεται να χρησιμεύσουν στις αρμόδιες αρχές όταν (α) αποφασίζουν εάν θα πρέπει να ληφθεί κάποιο συγκεκριμένο μέτρο που ωφελεί το παιδί· (β) αξιολογούν την καταλληλότητα και την αποτελεσματικότητα ενδεχόμενων προληπτικών μέτρων όσον αφορά το παιδί· (γ) λαμβάνουν απόφαση ή αναλαμβάνουν δράση στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, μεταξύ άλλων κατά την επιμέτρηση της ποινής. ◆ Να αναγνωρίσει ειδικές ανάγκες προστασίας και να καθορίσει εάν και σε ποιον βαθμό θα επωφεληθούν από ειδικά μέτρα κατά τη διάρκεια των ποινικών διαδικασιών. ◆ Να εμπλέξει τα παιδιά στη διαδικασία, με στόχο την ενδυνάμωσή τους για ουσιαστικότερη συμμετοχή καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας.
<p>Ποιος χρησιμοποιεί την ατομική αξιολόγηση και για ποιον σκοπό;</p>	<p>Κατάλογος φορέων Κατάλογος με τις αποφάσεις/υπηρεσίες που τροφοδοτεί η ατομική αξιολόγηση</p>
<p>Ποιος διενεργεί την ατομική αξιολόγηση;</p>	<p>Κατάλογος φορέων</p>

<p>Ποιο είναι το πεδίο εφαρμογής της ατομικής αξιολόγησης;</p>	<p>Λαμβάνει υπόψη τα εξής:</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ Προσωπικότητα και ωριμότητα του παιδιού, καθώς και το οικονομικό, κοινωνικό και οικογενειακό υπόβαθρο του παιδιού. ◆ Οποιοσδήποτε ειδικές αδυναμίες/ευαλωτότητες. ◆ Ειδικές περιστάσεις του εκάστοτε παιδιού θύματος ή παιδιού υποκειμένου, λαμβάνοντας υπόψη τις απόψεις, τις ανάγκες και τις ανησυχίες του παιδιού.
<p>Ποιος είναι ο ρόλος και τα δικαιώματα του παιδιού στην ατομική αξιολόγηση;</p>	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Το παιδί είναι ενημερωμένο σχετικά με τον σκοπό και τα αποτελέσματα της αξιολόγησης. ◆ Ενεργός συμμετοχή του παιδιού. ◆ Ο ασκών τη γονική μέριμνα ή άλλος κατάλληλος ενήλικας ή/και εξειδικευμένος επαγγελματίας ◆ Λαμβάνει υπόψη τις απόψεις, τις ανάγκες και τις ανησυχίες του παιδιού
<p>Πότε διενεργείται η ατομική αξιολόγηση;</p>	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Στο πλέον πρώιμο και κατάλληλο στάδιο της διαδικασίας και πριν από την απαγγελία της κατηγορίας, με ορισμένες εξαιρέσεις. ◆ Αν τα στοιχεία που αποτελούν τη βάση της ατομικής αξιολόγησης μεταβληθούν σημαντικά, η αξιολόγηση θα πρέπει να επικαιροποιείται καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας (το αργότερο) ◆ Η αξιολόγηση των θυμάτων θα πρέπει να διενεργείται εγκαίρως. Αν τα στοιχεία που αποτελούν τη βάση της ατομικής αξιολόγησης μεταβληθούν σημαντικά, η αξιολόγηση θα πρέπει να επικαιροποιείται καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας. ◆ Θα πρέπει ωστόσο να είναι δυνατή η απαγγελία κατηγορίας σε περίπτωση που δεν υπάρχει ατομική αξιολόγηση, υπό την προϋπόθεση ότι αυτό εξυπηρετεί το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού. Αυτό θα μπορούσε να συμβεί, για παράδειγμα, στην περίπτωση που ένα παιδί τελεί υπό προσωρινή κράτηση και η αναμονή έως ότου καταστεί διαθέσιμη η ατομική αξιολόγηση θα ενείχε τον κίνδυνο να παραταθεί αδικαιολόγητα η εν λόγω κράτηση.

2.2 ΠΙΝΑΚΑΣ: Επισκόπηση των σταδίων της διαδικασίας και της διενέργειας/χρήσης της ατομικής αξιολόγησης

Θα θέλαμε να παρουσιάσετε σύντομα τις διαδικασίες με μια συνοπτική επισκόπηση στον πίνακα που παρέχεται, συμπεριλαμβανομένων στοιχείων για το πότε πραγματοποιείται η αξιολόγηση/ τους φορείς που συμμετέχουν στις ατομικές αξιολογήσεις/ πώς χρησιμοποιούνται και από ποιους.

Στάδιο της διαδικασίας	Διαδικασία ατομικής αξιολόγησης	Χρήση της ατομικής αξιολόγησης σε αυτό το στάδιο	Εμπλεκόμενοι φορείς/Ρόλοι
	<p><i>Διενεργείται/ ανανεώνεται σε αυτό το στάδιο;</i></p> <p><i>Πρώτη αξιολόγηση των αναγκών (αρχικός έλεγχος των περιστάσεων, ανάγκες ως προς τη σωματική και την πνευματική υγεία)</i></p> <p><i>Εις βάθος αξιολόγηση</i></p>	<p><i>Πώς χρησιμοποιείται;</i></p> <p><i>Προγραμματισμός και προετοιμασία για τις συνεντεύξεις (ποινική έρευνα και διαδικασίες προστασίας του παιδιού)</i></p> <p><i>Παραπομπή σε υπηρεσίες (θύμα)</i></p> <p><i>Αποφάσεις για την ποινική δίωξη, την αποχή από τη δίωξη, την αποκαταστατική δικαιοσύνη</i></p> <p><i>Απόφαση για την καταμέτρηση της ποινής και την αποκαταστατική δικαιοσύνη μετά την καταδίκη</i></p> <p><i>Απόφαση για αποζημίωση</i></p> <p><i>Μέτρα προστασίας</i></p> <p><i>Κοινωνικά μέτρα</i></p> <p><i>Μέτρα για την υγεία</i></p> <p><i>Εκπαιδευτικά μέτρα</i></p>	<p><i>Ποιοι είναι;</i></p> <p><i>Ποιος είναι ο ρόλος τους; Διεξαγωγή της αξιολόγησης, συμβολή στην αξιολόγηση, χρήση της αξιολόγησης;</i></p>
Αναφορά/γνωστοποίηση του αδικήματος		...	...
Διεξαγωγή έρευνας			
Διάταξη προδικαστικών μέτρων (ύποπτος			

Στάδιο της διαδικασίας	Διαδικασία ατομικής αξιολόγησης	Χρήση της ατομικής αξιολόγησης σε αυτό το στάδιο	Εμπλεκόμενοι φορείς/Ρόλοι
/ κατηγορούμενος) Διάταξη προστατευτικών μέτρων (θύματα)			
Επακόλουθες συνεντεύξεις			
Διαδικασίες στο ακροατήριο			
Επιβολή ποινής			
Θύματα: διαδικασίες αποζημίωσης			
Μετά τις διαδικασίες Παροχή υποστήριξης, συνδρομής και πρόσβασης σε υπηρεσίες			

2.3 Ερωτήσεις για το υπόβαθρο: με επίκεντρο την πρακτική

A) Πώς διεξάγεται η αξιολόγηση;

Εξετάστε τα ακόλουθα στοιχεία και τις ερωτήσεις για σκέψη που αναφέρονται παρακάτω:

I. Χρόνος διενέργειας της αξιολόγησης

- ◆ Πότε διενεργείται η ατομική αξιολόγηση;

II. Πεδίο εφαρμογής

- ◆ Τι λαμβάνει υπόψη η ατομική αξιολόγηση;

III. Φορείς

- ◆ Ποιος αποφασίζει σχετικά με το πεδίο εφαρμογής της αξιολόγησης, ειδικότερα λαμβάνοντας υπόψη ότι υπάρχει δυνατότητα «προσαρμογής της έκτασης και των λεπτομερειών μιας ατομικής αξιολόγησης ανάλογα με τις περιστάσεις της υπόθεσης και το στάδιο που βρίσκονται οι διαδικασίες»;
- ◆ Πώς μπορεί να αποφευχθεί ότι αυτό δεν θα προκαθορίσει ή δεν θα περιορίσει τις αποφάσεις ή ότι η αξιολόγηση μπορεί να μην καλύψει σημαντικά στοιχεία;

IV. Πηγές πληροφόρησης για την αξιολόγηση

- ◆ Ποιος συμβάλει στην αξιολόγηση; Εάν πραγματοποιούνται συνεντεύξεις με πολλά πρόσωπα που μπορούν να δώσουν πληροφορίες (π.χ. σχολείο ή θεραπευτής), πώς θα μεταφερθούν οι συγκεκριμένες πληροφορίες στην τελική έκθεση; Για παράδειγμα, εάν δοθούν προφορικά οι πληροφορίες: πώς θα γίνει η επεξεργασία αυτών των πληροφοριών; Ποιος είναι υπεύθυνος για τον έλεγχο της σωστής διεξαγωγής αυτής της διαδικασίας; (δηλ. αποστέλλεται το προσχέδιο της έκθεσης στο πρόσωπο που δίνει τις πληροφορίες για να εγκρίνει τις πληροφορίες που καταγράφηκαν;)
- ◆ Ποιος συμμετέχει στην πολυεπιστημονική αξιολόγηση; (Δυνητικά επιστημονικά πεδία από τα οποία μπορεί να προέρχονται οι επαγγελματίες που θα συμμετέχουν: επαγγελματίες κοινωνικών επιστημών, ψυχολόγοι, επαγγελματίες υγείας, επαγγελματίες από τον χώρο της εκπαίδευσης)
- ◆ Ποιος είναι ο ρόλος του δικηγόρου του παιδιού;
- ◆ Ποιος είναι ο ρόλος του γονέα/κηδεμόνα του παιδιού;
- ◆ Ποιος μπορεί να προτείνει πηγές για την αξιολόγηση, βάσει των περιστάσεων ή των χαρακτηριστικών του παιδιού;
- ◆ Πώς γίνεται η ανταλλαγή δεδομένων, εάν γίνεται στα πλαίσια μιας πολυεπιστημονικής ομάδας, μία αξιολόγηση ή πολλές αξιολογήσεις που συνδυάζονται; Πώς αντιμετωπίζονται τα ζητήματα ως προς την εμπιστευτικότητα;
- ◆ Τι μηχανισμοί υπάρχουν για την ανταλλαγή πληροφοριών και την καταγραφή των ειδικών για την υπόθεση δεδομένων σε μία έκθεση; Εμπλέκεται/πώς εμπλέκεται ο δικηγόρος για να διασφαλιστεί η εμπιστευτικότητα;

V. Συμμετοχή του παιδιού στην αξιολόγηση

- ◆ Ενημέρωση του παιδιού σχετικά με τη διαδικασία της ατομικής αξιολόγησης προς διασφάλιση της αποτελεσματικής συμμετοχής. Ποιος θα συμμετέχει, τι πληροφορίες θα κοινοποιηθούν σε ποιον, πώς μπορεί το παιδί να ανταποκριθεί σε ένα προσχέδιο που συντάχθηκε; Λαμβάνοντας υπόψη την ηλικία και την ωριμότητα του παιδιού.
- ◆ Πώς διασφαλίζει το παιδί ότι οι απόψεις του ακούγονται και λαμβάνονται υπόψη;
- ◆ Ποια είναι η φύση της προβλεπόμενης συνεργασίας του παιδιού;
- ◆ Τι συνέπειες έχει η μη συνεργασία του παιδιού;
- ◆ Αποτελεί μέρος της αξιολόγησης η πρόσβαση σε αποκαταστατικές παρεμβάσεις;
- ◆ Σε ποιες περιπτώσεις μπορεί η συνεργασία του παιδιού να λειτουργήσει αντίθετα προς το δικαίωμά του για υπεράσπιση; Πώς ασκεί το παιδί τα δικαιώματά του για υπεράσπιση κατά τη διάρκεια της αξιολόγησης ή από τη χρήση των αποτελεσμάτων της αξιολόγησης;
- ◆ Πώς πρέπει να εμπλέκεται ο δικηγόρος; Υπάρχει ορθή πρακτική σχετικά με αυτό;
- ◆ Οι συνεντεύξεις με τα παιδιά ή άλλα πρόσωπα που αποτελούν σημαντικές πηγές πληροφοριών, όπως οι φροντιστές, μέλη της οικογένειας, εκπαιδευτικοί, και είναι μέρος της αξιολόγησης πρέπει να πραγματοποιούνται επιδεικνύοντας ευαισθησία και εάν ναι πώς επιτυγχάνεται αυτό;
- ◆ Με άλλα λόγια, εάν η συνέντευξη με το παιδί αφορά και ζητήματα που είναι σχετικά με τις ποινικές διαδικασίες (π.χ. έκταση της ευθύνης), πώς γίνεται αυτό κατά τρόπο που δεν παρεμβάλλεται με την ικανότητα του δικαστηρίου να εξετάσει απευθείας το παιδί;
- ◆ Χρησιμοποιούνται συγκεκριμένες τεχνικές συνέντευξης για να διασφαλίζεται η κατανόηση της εξέτασης από το παιδί και προς αποφυγή αναφοράς ζητημάτων σχετικών με τα πραγματικά περιστατικά για την παράβαση που αποτελεί το αντικείμενο της εξέτασης;
- ◆ Τι μηχανισμοί και διαδικασίες υπάρχουν για να αποφευχθεί ότι η αξιολόγηση των περιστάσεων του παιδιού που είναι σχετικές με τον σκοπό που ορίζεται στην Οδηγία δεν παρεμβαίνει με την ποινική έρευνα ούτε μειώνει την εγκυρότητα της κατάθεσης του παιδιού; (Αυτό μπορεί να είναι σχετικό ανάλογα με το πότε διενεργείται η αξιολόγηση, π.χ. θα μπορούσε να γίνει πριν ή μετά την ολοκλήρωση της ποινικής έρευνας; Παρομοίως, υπάρχουν γεγονότα που προσδιορίστηκαν κατά την ποινική έρευνα που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη όσον αφορά την αξιολόγηση;
- ◆ Τι μηχανισμοί υπάρχουν για να διασφαλίζεται ότι η αξιολόγηση πραγματοποιείται επιδεικνύοντας ευαισθησία προς το παιδί, ώστε να εξασφαλίζεται η συμμετοχή του παιδιού, να διασφαλίζεται η αποκάλυψη σημαντικών και σχετικών πληροφοριών και να αποφεύγεται η αποξένωση ή ο τραυματισμός του παιδιού;
- ◆ Ποιος είναι ο ρόλος του δικηγόρου σχετικά με αυτό;
- ◆ Όταν ολοκληρώνεται η ατομική αξιολόγηση, ποιος είναι υπεύθυνος να συζητήσει τα αποτελέσματα με το παιδί; Τι (νομικές) δυνατότητες υπάρχουν για το παιδί εάν θέλει να αντικρούσει αυτά που αναφέρονται στην έκθεση; Με άλλα λόγια, πώς διασφαλίζεται η δίκαιη ακρόαση του στη διαδικασία; Ειδικότερα, πότε χρησιμοποιούνται και άλλες πηγές πληροφοριών;
- ◆ Πώς μπορεί να αντιμετωπιστεί το ζήτημα ύπαρξης πάρα πολλών ανθρώπων που εξετάζουν παιδιά υπόπτους και θύματα;

B) Πώς λαμβάνεται υπόψη η ατομική αξιολόγηση;

- ◆ Υπάρχουν διαφορετικά αποτελέσματα/εκθέσεις από διαφορετικές υπηρεσίες;
- ◆ Υπάρχει ένα αποτέλεσμα από την αξιολόγηση;
- ◆ Εάν ναι, ποια υπηρεσία είναι υπεύθυνη;
- ◆ Μπορούν άλλες υπηρεσίες, οι οποίες αποτελούν μέρος της πολυεπιστημονικής αξιολόγησης, να εκφέρουν την άποψή τους ως προς την αξιολόγηση στο δικαστήριο ή να χρησιμοποιήσουν την αξιολόγηση για τη δουλειά τους για άλλους σκοπούς, όπως παρεμβάσεις θεραπείας/ψυχικής υγείας, συνδυαστικές παρεμβάσεις/θεραπεία γονέων/παιδιών, ειδική υποστήριξη για εκπαιδευτικούς σκοπούς, προστασία;
- ◆ Τα αποτελέσματα της αξιολόγησης παρέχονται στο παιδί και τον δικηγόρο του; Πώς κοινοποιούνται τα αποτελέσματα στον δικηγόρο;
- ◆ Ποιες «αρμόδιες αρχές» λαμβάνουν τα αποτελέσματα της αξιολόγησης; (π.χ. επιβολής του νόμου, ο δικαστής, ο εισαγγελέας, κοινωνικοί επιστήμονες, επαγγελματίες υγείας, κέντρα κράτησης;)
- ◆ Πώς λαμβάνεται υπόψη η αξιολόγηση από τις αρμόδιες αρχές; Υπάρχει συστηματική και συνεπής προσέγγιση για τον καθορισμό των αποτελεσμάτων βάσει των διαφορετικών τύπων ευρημάτων της αξιολόγησης ή εξαρτάται από την αρμόδια αρχή σε κάθε περίπτωση να καθορίσει πώς οι ειδικές περιστάσεις επηρεάζουν τα αποτελέσματα και τις αποφάσεις;
- ◆ Πώς διασφαλίζεται η συμμετοχή του παιδιού στη διαδικασία; Πώς προστατεύεται η ιδιωτική ζωή του παιδιού στη διαδικασία της ατομικής αξιολόγησης;
- ◆ Υπάρχει κάποιο μέσο παροχής εννόμου προστασίας που μπορεί να χρησιμοποιήσει το παιδί για να θέσει τις αντιρρήσεις του ως προς τα αποτελέσματα της ατομικής αξιολόγησης;
- ◆ Έχει τη δυνατότητα το παιδί να ζητήσει μια δεύτερη γνώμη;
- ◆ Υπάρχει πιθανότητα διαφορετικές αρμόδιες αρχές να λάβουν διαφορετικές αποφάσεις (πιθανώς σε διαφορετικά στάδια) και πώς το συντονίζουν μεταξύ τους; Ποιος είναι ο ρόλος του δικηγόρου σε σχέση με αυτά;
- ◆ Ποιος είναι υπεύθυνος να διασφαλίζει ότι η αξιολόγηση παρουσιάζεται ενώπιον του δικαστή;
- ◆ Η υποχρέωση του κράτους μέλους να διασφαλίζει ότι οι περιστάσεις του παιδιού είναι διαθέσιμες για εξέταση από τον δικαστή τίθεται μόνο από το άρθρο 7 ή υπάρχει επίσης και υποχρέωση για τον δικαστή να λαμβάνει υπόψη την αξιολόγηση στις αποφάσεις; Έχουν οι δικαστές την υποχρέωση να εξετάσουν ολόκληρη την αναφορά ή μπορούν να επιλέξουν τα στοιχεία που θεωρούν σχετικά;

Γ) Διάφορα ζητήματα και προβληματισμοί:

- ◆ Χρήση της τεχνολογίας στις διαδικασίες (βιντεοσκόπηση/ σύνδεσμοι για βίντεο)
- ◆ Μηχανισμοί παρακολούθησης και λογοδοσίας, καθώς και μηχανισμοί διασφάλισης ότι η ατομική αξιολόγηση λαμβάνεται υπόψη κατά τη διάρκεια των διαδικασιών
- ◆ Διασφάλιση δίκαιης ακρόασης: διαθεσιμότητα της ατομικής αξιολόγησης σε εύθετο χρόνο και χωρίς παράταση της προδικαστικής κράτησης
- ◆ Σε ποιον βαθμό είναι κάποια προηγούμενη ατομική αξιολόγηση έγκυρη στην τρέχουσα διαδικασία; Πώς καθορίζεται αυτό;
- ◆ Δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή έναντι δικαιώματος πληροφόρησης (δηλ. παροχή αντιγράφου δικογραφίας): αποτελεί η ατομική αξιολόγηση μέρος της ποινικής δικογραφίας (θύματα και ύποπτοι); Ποιος είναι υπεύθυνος για την απόφαση;

- ◆ Καθορισμός της έκτασης και των λεπτομερειών της ατομικής αξιολόγησης σε υποθέσεις που αφορούν πταίσματα
- ◆ Πρόκληση μεγαλύτερης βλάβης σε υποθέσεις ήσσονος σημασίας. Η αξιολόγηση παιδιών που είναι ύποπτα για την κλοπή μιας σοκολάτας μπορεί να είναι επιζήμια και να στιγματίσει τα παιδιά περισσότερο σε σχέση με το εάν η υπόθεση αντιμετωπιζόταν αποτελεσματικά και γρήγορα.
- ◆ Σχετικά με την αποτελεσματικότητα:
  - ▶ Προστασία των παιδιών θυμάτων έναντι του δικαιώματος για δίκαιη δίκη (δηλ. δίκαιη ακρόαση) του εναγόμενου: ποιος είναι ο ρόλος και η βαρύτητα των (αποτελεσμάτων των) ατομικών αξιολογήσεων; Ποιος είναι ο στόχος μας;
  - ▶ Κατάλληλα μέτρα ή επιμέτρηση ποινής: Ποιος είναι ο ρόλος και η βαρύτητα των αποτελεσμάτων της ατομικής αξιολόγησης; Ποιος είναι υπεύθυνος για την ποιότητα και την επικύρωση της ατομικής αξιολόγησης; Διασφάλιση ότι το περιεχόμενο είναι πρόσφατο και ότι επικαιροποιείται όπως απαιτείται. Ποιος είναι ο στόχος μας;

3.Σκέψεις για τις διαδικασίες ατομικής αξιολόγησης, προκλήσεις και ευκαιρίες προς εξέταση

Αντίκτυπος των διαδικασιών ατομικής αξιολόγησης

- ◆ Πόσο αποτελεσματική είναι η ατομική αξιολόγηση; Υπάρχει κάποια σχετική έρευνα;
- ◆ Πώς θα μπορούσε να είναι πιο αποτελεσματική; Τι λείπει ή τι χρειάζεται για να βελτιωθεί η ατομική αξιολόγηση;

Υφιστάμενες προκλήσεις

Υπάρχουν πτυχές του γενικού συστήματος ποινικής δικαιοσύνης ή του συστήματος προστασίας των παιδιών που ενδέχεται να επηρεάσουν τις διαδικασίες ατομικής αξιολόγησης;

Στοιχεία για τη διερεύνησή τους:

- ◆ Γενική προσέγγιση/στάση προς τα δικαιώματα του παιδιού
- ◆ Γενική προσέγγιση για ένα πλαίσιο δικαιοσύνης με επίκεντρο το παιδί
- ◆ Αποδοχή των προτύπων για τα ανθρώπινα δικαιώματα
- ◆ Γενική προσέγγιση για τα παιδιά υπόπτους και κατηγορούμενους (κατασταλτική, προστατευτική, αντιπερισπασμού, αποκαταστατική;)
- ◆ Περιορισμοί πόρων: Βασική ερώτηση από της αρχής: οι ατομικές αξιολογήσεις των αναγκών δημιουργούν ανάγκες/υποχρεώσεις - εάν δεν γίνεται να ικανοποιηθούν, θα υπάρχει περιορισμένη προθυμία διεξαγωγής τους
- ◆ Κατανόηση των πλεονεκτημάτων και των ευκαιριών: Πώς θα καταδείξουμε τις ευκαιρίες και τα πλεονεκτήματα στα παιδιά, τους επαγγελματίες, το κοινό συμφέρον που ενέχει η διενέργεια αποτελεσματικών ατομικών αξιολογήσεων.
- ◆ Ποιο είναι το επίπεδο ευαισθητοποίησης του κοινού σε σχέση με τα δικαιώματα/ανάγκες των παιδιών θυμάτων/υπόπτων και κατηγορούμενων, σε γενικές γραμμές;
- ◆ Ποιοι «υπερασπιστές» υπάρχουν για βελτιώσεις (Διαμεσολαβητές; Κοινωνικοί λειτουργοί; Πολιτικοί; ΜΚΟ; Διάσημοι;);
- ◆ Άλλο

Ποια άλλα ζητήματα και δυνητικές προκλήσεις πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά των σχεδιασμό περαιτέρω ή νέων ατομικών αξιολογήσεων για παιδιά θύματα και παιδιά υπόπτους;

- ◆ Διάφοροι και ορισμένες φορές αντικρουόμενοι στόχοι και προτεραιότητες για τις ατομικές αξιολογήσεις (επιβεβαίωση των γεγονότων, αναγνώριση των αναγκών, αναγνώριση των ευάλωτων σημείων, ενημέρωση της δίκης/επιμέτρησης ποινής, ενημέρωση της απόφασης σχετικά με την παρέκκλιση και για την αποκαταστατική δικαιοσύνη κ.λπ.)
- ◆ Συνέντευξη με το παιδί πριν από τη συνέντευξη από την αστυνομία για να διεξαχθεί σωστά η συνέντευξη από την αστυνομία έναντι προστασία του παιδιού έναντι της αυτό-ενοχοποίησης
- ◆ Ανάγκη για πιο δικανική αξιολόγηση (σε περίπτωση διάγνωσης χαμηλού IQ ή διαταραχών συμπεριφοράς)
- ◆ Επικέντρωση στους πόρους για διενέργεια της κατάλληλης ατομικής αξιολόγησης/ Απουσία ορισμένων πόρων για τη διενέργεια της ατομικής αξιολόγησης/ Απουσία πόρων ή/και υπηρεσιών για να καλυφθούν οι ανάγκες που αναγνωρίστηκαν μέσω της ατομικής αξιολόγησης
- ◆ Ακατάλληλες διαδικασίες
- ◆ Έλλειψη διαθέσιμου καταρτισμένου προσωπικού
- ◆ Χρήση τεχνολογίας
- ◆ Απουσία γνώσεων και δεξιοτήτων
- ◆ Στάσεις του προσωπικού (π.χ. προς τα δικαιώματα του παιδιού)
- ◆ Σαφήνεια σχετικά με τους ρόλους των διαφόρων επαγγελματιών
- ◆ Απουσία διαλόγου μεταξύ διαφορετικών επαγγελματιών και απουσία μηχανισμών συντονισμού
- ◆ Προτεραιότητες της δημόσιας πολιτικής: αποτροπή, κατασταλτική, αντιπερισπασμού, αποκαταστατική, ολοκληρωμένη προσέγγιση ευημερίας / δικαιοσύνης, αναγνώριση/υποστήριξη (ή όχι) της προσέγγισης με βάση τα δικαιώματα του παιδιού

Δυνητικές ευκαιρίες για αλλαγή

- ◆ Τι έρευνες/ανασκοπήσεις υπάρχουν ως προς την πρακτική σε αυτό το πεδίο;
- ◆ Ποιοι είναι οι βασικοί ενδιαφερόμενοι από άποψη πολιτικής που συμμετέχουν στην ανάπτυξη/εφαρμογή/παρακολούθηση των αποτελεσμάτων από τις ατομικές αξιολογήσεις;
- ◆ Τι συζητήσεις έχουν πραγματοποιηθεί σε εθνικό επίπεδο, και με ποιους, όσον αφορά τις ατομικές αξιολογήσεις;
- ◆ Αξιοσημείωτες περιπτώσεις με παιδιά που καταδεικνύουν την ανάγκη χρήσης των ατομικών αξιολογήσεων (κύρια γεγονότα/αποτελέσματα και διαπιστώσεις, για προσθήκη στην εκπαίδευση)
- ◆ Ορθές/ελπιδοφόρες πρακτικές που μπορούν να αναπτυχθούν περαιτέρω

Σύντομη ανάλυση των βασικών αναγκών και ευκαιριών

(βραχυπρόθεσμα/μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα) όσον αφορά:

- ◆ Την αύξηση της ευαισθητοποίησης σχετικά με την ανάγκη για ατομικές αξιολογήσεις
- ◆ Την ανάπτυξη διαδικασιών/πρακτικών για ατομικές αξιολογήσεις
- ◆ Τη βελτίωση των υφιστάμενων διαδικασιών/πρακτικών για ατομικές αξιολογήσεις

ακολουθήσέ μας

Terre des hommes in Europe

tdh-europe.org
twitter.com/TdhEurope
www.facebook.com/TdhEurope

Terre des hommes Hellas

www.facebook.com/tdh.greece
twitter.com/tdh_greece

Terre des hommes Romania

tdh.ro
www.facebook.com/TdhRomania

Child Circle

www.childcircle.eu
twitter.com/ChildCircle.EU

Child Rights Center, Serbia

cpd.org.rs
www.facebook.com/Centarzapravadeteta

Defence for Children The Netherlands

www.defenceforchildren.nl
twitter.com/DefenceChildren
www.facebook.com/DefenceForChildrenNL

Social Activities and Practice

Institute, Bulgaria

www.sapibg.org/bg
www.facebook.com/sapibg

Το FOCUS συγχρηματοδοτείται
από το Πρόγραμμα Δικαιώματα,
Ισότητα και Ιθαγένεια της
Ευρωπαϊκής Ένωσης (2014-2020)

